

CIVIL MEMORANDUM DNYESZTER-MELLÉK (TRANSNISTRIA) HELYZETÉRŐL

Előszó a „Black Sea Trust for Regional Cooperation” által szponzorált, 2008 szeptemberében Chişinăuban tartott konferencián megszövegezett, vezető moldovai NGO-k által jegyzett memorandumhoz

A konferencia apropója az volt, hogy a 2008. nyári grúziai válság nyomán Moldovára és a Dnyeszter-mellékre terelődött figyelem volt. Az orosz hadsereg grúziai bevetése, majd Dél-Oszétia és Abházia függetlenségének moszkvai elismerése után az euroatlanti közösség részéről a térség többi befagyott konfliktusára is a korábbinál jelentősebb figyelem irányult. Az oroszok grúziai katonai fellépésétől megdöbben nyugati média találgatni kezdte, mi lehet Moszkva szándéka ezek után a Dnyeszter-mellékekkel, Karabahhál, és mit terveznek a Krím-félszigettel. A Moldovára vonatkozó elemzések – figyelembe véve a Dnyeszter-mellék folyamatosan romló gazdasági helyzetét, a dollármilliókban mérhető adósságot Moszkva felé – azt sejtették, hogy az oroszok talán a Dnyeszter-melléki helyzet gyors rendezésével próbálják meg kompenzálni a kaukázusi akciójuk miatt elszenvedett nyugati bizalomvesztést. A jelek szerint a moldovai vezetés nyitott volt erre a lehetőségre, ezt bizonyítja több sebtében lebonyolított magas szintű látogatás, köztük Voronyin moldovai elnök látogatása augusztus végén Medvegyev orosz elnöknél, Szocsiban. Az orosz fél ekkor a nyilvánosság előtt is felvetette, hogy a Dnyeszter-mellék helyzetét nem az eddigi 5+2 formátumban – Moldova, Dnyeszter-mellék, Orosz Föderáció, Ukrajna, EBESZ+EU, USA –, hanem egy egyszerűsített 2+1 – Moldova, Dnyeszter-mellék+Orosz Föderáció – tárgyalással lehetne megoldani. A kialakult helyzetben a moldovai vezetés nyugati nyomásra végül többször leszögezte, a maguk részéről nyitottak mindenfajta tárgyalásra, ugyanakkor valódi döntést csak 5+2 formátumban tartanak elfogadhatónak.

Az azóta eltelt hónapok megcáfolták az orosz részről feltételezett, gyors rendezésre irányuló szándékot. Ugyanakkor az alábbi, a grúziai események kontextusá-

ban született dokumentum a bizonytalan jövőben létrejövő rendezési tárgyalások szempontjából is alapvető tételeket sorol fel, melyek figyelembe vétele nélkül a majdani egyesített Moldova demokratikus berendezkedése nem lenne biztosítható.

Memorandum

Átfogó elképzelés a Dnyeszter-melléki kérdésről

A színtalpak mögött zajló grúziai események, melyeket Oroszország részéről előre megfontolt politikai és diplomáciai lépések sora követett, számos kérdést vetettek fel a Dnyeszter-melléki kérdés alakulásával kapcsolatban, beleértve Oroszország és a Moldovai Köztársaság kapcsolatát is.

A 2008 augusztusában lezajló eseményeket megelőzően Oroszország politikája Grúzia és Moldova „fagyos” konfliktusaival szemben a „csendes anektálás” gondolatában nyilvánult meg. Hosszú évek alatt a helyzet alakulása bebizonyította, hogy a konfliktusok megoldása felé tett előrelépés hiányának két alapvető indoka van. Közönhető egyrészt a fegyveres konfliktusok befejezése óta orosz fennhatóság alatt állomásozó békefenntartó erők „egyedi” formájának, másrészt a tárgyalási folyamatnak, melyben Oroszország közvetítő szerepet vállalt. Ez a helyzet legalizálta a konfliktusos területek rezsimjeinek paramilitáris alakulatait, akiket Oroszországból érkező fegyverekkel láttak el, illetve a térségben illegálisan állomásozó orosz csapatokat, csakúgy, mint az orosz békefenntartókat, akik a konfliktusos területek rezsimjeinek alakulataival együtt az alkotmányellenes rendszer védőpajzsává váltak.

A „csendes anektálás” politikáját Oroszország a következő eszközökkel hajtotta végre:

1. Orosz útlevélek felkínálása nagy számban a konfliktusos területek lakossága számára. Mivel a nemzetközi közösség Transnistriát, Dél-Oszétiát és Abháziát sem ismerte el, az érintett területek által kibocsátott útlevél nem teszi lehetővé a lakosok számára a konfliktusos terület elhagyását. Az orosz útlevél ingyenes, és nem jár bürokratikus procedúrával, illetve megoldást jelent a konfliktusos zónák lakóinak. Emellett ezek az útlevélek a védelem eszközeivé is válhatnak a szeparatista államok vezetői számára.
2. Orosz pénzügyi támogatás felajánlása a konfliktusos terület lakosainak, a szociális támogatási rendszerrel kapcsolatos elvárások megerősítéseként.
3. Népszavazás kiírása a függetlenségről és az Oroszországhoz való csatlakozásról.
4. A stratégiai gazdasági egységek illegális privatizálása az orosz állami és magántőkével.

5. Olyan oroszpartí médiumok megteremtése, melyek a konfliktusos területeken élő a lakosság „agymosásának” politikáját támogatják. Dnyeszter-melléken, különösen igaz, hogy egy erős ellenségképet alkottak meg – a Moldovai Köztársaság képeiben –, mialatt Oroszországot az egyetlen védelmező és megmentő szerepében állítják be.
6. A konfliktusos területeken az orosz állami testületek megválasztása ugyanúgy, mint az orosz állam területén, szembeszegül a nemzetközi jogi normákkal, és a Chişinăuból, illetve Tbiliszből jövő hivatalnokok pozícióival.
7. A konfliktusos területekről érkező közigazgatásban dolgozó egyének (orosz állampolgárok) kötelezése a Kreml utasításainak végrehajtására. A helyi titkosszolgálatok ugyancsak az orosz titkosszolgálatok alá tartoznak.

Az elmúlt években Oroszország úgy kívánta önmagát meghatározni, mint felemelkedő (térdéről felálló) államot, és nyíltan kijelentette, hogy kategorikusan ellenzi az unipoláris világrendet. Valójában ez a politika főleg az Egyesült Államok ellen szól. Az EU-t az orosz kormánypárti elitek úgy tekintik, mint államok heterogén konglomerációja, melyeket Oroszország az energiakészletek által és néhány európai politikai korrumpálásával képes megosztani.

A grúziai események és Oroszország

A tény, hogy Oroszország előre megfontoltan, következetesen és rövid idő alatt egy sereg politikai, diplomáciai és katonai műveletet hajtott végre, és emellett agresszív információs hadjáratot folytatott; amellyel az előfeltevés mellett szól, hogy Oroszország forgatókönyvet készített az unipoláris világ megdöntésére. Grúzia, amely sok szempontból az Egyesült Államok politikáját jelképezi a Kaukázusban, arra hivatott, hogy jelezze a nemzetközi közösségnek és mindenekelőtt a FÁK-nak, hogy Oroszország visszatért. A megfelelő pillanatban (Olimpiai Játékok, nyár), felhasználva Eduard Kokoji kormányát, Oroszország katonai lépésre kényszerítette Mihail Szaakasvilit, hogy megvédje Grúzia állampolgárait a konfliktusos zónától (mivel az orosz békefenntartók egyáltalán nem tudták őket megvédeni), majd ezek után – előre felkészülve – Grúzia elleni katonai támadásba kezdett.

Ahhoz, hogy igazolja a katonai agressziót és az azt követő lépéseket – melyekre ugyancsak előre felkészült –, népiirtás és etnikai tisztogatás vádjával, civil áldozatok számáról szóló (még megerősítetlen), sokkoló adatokkal, teljesen alaptalanul hivatkozott a *Helsinki Záróokmányra* és az *ENSZ Alapokmányra*, egyenlőség jelet téve 2008. augusztus 8-a (Oroszország) és 2001. szeptember 11-e (Egyesült Államok) közé.

A grúziai események kihatása Moldovára

A grúziai események és Oroszország viselkedése felvetett néhány kérdést, figyelembe véve a történetek lehetséges kihatását a transnistriai kérdésre, illetve a Moldovai Köztársaság jövőjére. Ehhez meg kell említenünk, hogy számtalan tényező létezik, melyeket figyelembe kell venni, ha ezekre a kérdésekre választ keresünk. A Moldovai Köztársaság Moszkva irányába mutatott viselkedését, csak úgy, mint a területén belüli konfliktus lényegét, melyek a következő tényezőkben különböznek a grúziai helyzettől:

Vladimir Voronyin elnök 2001-ben pártelnökként (PCRM) lépett hatalomra. Pártja kezdetektől az Oroszországgal folytatott jó kapcsolat fenntartását támogatta mint a Moldovai Köztársaság legfontosabb stratégiáját. Az Oroszországgal folytatott viszony elhidegülése után, ami annak a botrányt kiváltó eseménynek volt köszönhető, hogy a Moldovai Köztársaság 2003. november 25-én megtagadta a *Kozák Memorandum* aláírását, Voronyin elnök maximális erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy új alapokra helyezze a párbeszédet a Kremllel.

A 2006-os év folyamán újjáélesztett párbeszéd után Chişinău minden politikai célkitűzése arra irányult, hogy megvalósítsanak egy egyezménycsomagot a Kremllel, és ezáltal valósítsák meg a Dnyeszter-melléki ügy megoldását. Chişinău Grúziával ellentétben több, mint két éve lecsökkentette a részvételét a GUAM-ban, tisztán formálisra korlátozta kapcsolatát a NATO-val, mivel alkotmányának megfelelően semleges állam (a Moldovai Köztársaság semlegességét egyedül Oroszország nem ismeri el, és csapatait illegálisan állomásoztatja Moldova területén).

A transnistriai konfliktus se nem etnikumok közötti, se nem belpolitikai konfliktus. Az orosz nemzetiségűek kisebbségben vannak Transnistriában, és több orosz etnikumú él Chişinăuban, mint teljes Transnistriában.

A transnistriai zóna sebezhetőbb Moszkva számára, Dél-Oszétiához vagy Abháziához képest. Legfőképpen azért, mert Transnistria közvetlenül nem határos Oroszországgal, és a transnistriai kormány erősen függ Ukrajna viselkedésétől, amely szintén elhatárolódott Oroszország Grúziával kapcsolatos cselekedeteitől, és önmagát Grúzia oldalán pozicionálja, és kinyilvánította NATO-barát döntését. Abban az esetben, ha Ukrajna engedélyt kap a NATO-tagságra, magában foglal egy egyezményt is, ami szerint Ukrajna határozottabb politikát folytat a tiraszpoli kormány irányába. Miután aláírták az EU–Ukrajna cselekvési tervet, egy támogató misszió meg is jelent az ukrán–moldáv határon.

A Moldovai Köztársaság Grúziával ellentétben az EU és NATO szomszédos országa. Egy katonai konfliktus kiobbantása egy olyan területen, amit egyik oldalról Ukrajna, másik oldalról a NATO és EU határol, egészen más színezetű lehet, mint a Kaukázusban.

Ha csak ezeket a faktorokat vesszük figyelembe, akkor azt gondolhatjuk, hogy rövid távon az olyan események megismétlődése a Moldovai Köztársaságban, mint Grúziában, kevésbé valószínű.

Oroszország igazi helyzete a transnistriai probléma kapcsán

Oroszország sosem volt érdekelt egy Chişinău által javasolt egyezménycsomag aláírásában. Eljátszva a közös érdekeltségű párbeszédet Chişinău kormányával, a Kreml a Moldovai Köztársaság külpolitikájának nagy részét alárendelte, különösen a NATO-val és GUAM-al folytatott kapcsolat esetén. Oroszország fenntartotta annak a lehetőségét, hogy folytassa a „csendes annektálás” politikáját Transnistriában, és a résztvevőket, Ukrajnával, OSCE-vel, az EU-val és az Egyesült Államokkal a megfigyelők számára 5+2 felállásba sorolta.

Oroszország nem vette figyelembe Chişinău azon érvét, mellyel megpróbálta bebizonyítani, hogy az egyezménycsomag keretein belül Dnyeszter-melléknek felajánlott hatáskörök jelentősen felülmúlják az orosz alkotmányban lefektetett jogköröket. Valójában Chişinău a föderalizációt támogatja, de kerüli ennek nyílt elismerését. Ez azt jelenti, hogy Oroszország olyan státuszt akar Transnistria számára, ami engedélyezi az újraintegrált állam irányítását, és nem engedélyez semmilyen jövőbeli függetlenséget.

A chişinăui tisztviselőkkel folytatott párbeszéd során a Kreml kormányzata az orosz külügyminisztériumi tisztviselők megnyilatkozásaiban számos alkalommal megerősítette, hogy Moldovával ellentétben ragaszkodik ahhoz, hogy egy új közös államot hozzanak létre (föderációt vagy konföderációt), két egyenlő tényezővel, a Moldovai Köztársasággal és Dnyeszter-mellékkel. Oroszország nem hagy fel katonai erejének állomásoztatásával, míg meg nem történik a transnistriai konfliktus végleges rendezése, és nem fogadja el a békefenntartó erők összetételének megváltoztatását.

A Kreml ragaszkodik a felek közötti egyenlőséghez a tárgyalási folyamat során, és ahhoz a tényhez, hogy Dnyeszter-mellék ténylegesen garantált speciális státusszal rendelkezzen, ami azt jelentené, hogy Dnyeszter-melléknek vétőjoga lenne olyan, nemzeti érdekeket érintő stratégiai döntések meghozatalánál, mint például az „újraegyesített” állam európai integrációja. Ezek mind a 2003-as *Kozák Memorandum* változatlan elemei.

Moszkva kinyilvánította, hogy a konfliktus megoldásához vezető egyetlen járható utat Chişinău és Tiraszpol a tárgyalóasztal mellett találhatja meg, mégpedig a felek egyenlőségének elsőségén alapulva, nemzetközi ellenőrzés mellett, ami azt jelenti, hogy Oroszország elutasítja a Chişinău által felvetett egyezménycsomagot, és nem fogadja el, hogy a konfliktus rendezése a Moldovai Köztársaság jelenlegi alkotmányán és jogrendjén alapuljon.

Moldovát érintő kockázatok

Jelenleg (2008. szeptember) Moszkva és Chişinău saját érdekeiknek megfelelően folytatják teljesen irreális elképzeléseik terjesztését a transnistriai konfliktus bilaterális tárgyalások keretein belül megvalósuló megoldásának eléréséről. Chişinău, a közeledő 2009-es választások nyomása alatt, ragaszkodik a konfliktus gyors megoldásának lehetőségéhez is, és ahhoz, hogy a 2009-es választásokat a Moldovai Köztársaság teljes területén megtarthassák. Másfelől Moszkva a grúziai események után, nemzetközi közvélemény előtt, a „konstruktív közvetítő” szerepét szeretné magára öltetni. Emellett Moszkva vissza akar térni a háromoldalú tárgyalási folyamathoz (Moszkva–Tiraszpol–Chişinău), magára hagyva a Moldovai Köztársaságot, és ezáltal elszigetelné a többi résztvevőt az 5+2-es tárgyalási formában.

Chişinău ragaszkodik ahhoz, hogy a Kremmel folytatott közvetlen párbeszéd során találjanak megoldást, és ez veszélyes helyzetet teremtett Moldova számára, különösen a szeptember végén, október elején esedékes Medvegyev–Szmirnov, illetve a későbbi Medvegyev–Szmirnov–Voronyin találkozó tükrében. Ez esetben Oroszország szabad kezet kap különféle forgatókönyvek megvalósításához.

A tárgyalási folyamat folytonos felfüggesztése és a befagyasztott helyzet fenntartása nem jelent közvetlen veszélyt a Moldovai Köztársaságra nézve. Egy olyan ország elnökének személyes részvétele a tárgyalási folyamat során, mint Oroszország, különösen Grúziával szemben tanúsított viselkedése után, és miután magát nyilvánította a FÁK-on belüli egyetlen hatalmi erőnek tartja, azt bizonyítja, hogy Oroszországnak pontosan megfogalmazott célja van, ami teljesen különbözik a Moldovai Köztársaság vezetőinek elképzeléseitől.

Oroszország egy olyan dokumentum aláírását javasolja, ami elfogadhatatlan a Moldovai Köztársaság számára, így ezek után Tiraszpollal együtt Moldova azzal vádolható, hogy felrúgja a korábban elért megállapodásokat, nem működik együtt, nem képes a szerződéses megállapodások elfogadására stb.

Oroszország ragaszkodik a felek közötti egyenlőséghez a tárgyalási folyamat során, illetve különösen ahhoz, hogy a Chişinău és Tiraszpol közötti megoldást a tárgyalóasztal mellett kell megtalálni. Ezen körülmények között Oroszország közvetítő szerepében akar tetszelegni és erőfeszítést tesz arra, hogy a tárgyalási folyamatot 2+1-es felállásban kezdjék újra. Azonban a valódi helyzetet Igor Szmirnov írja le. Amint azt Moszkva várta, 2008. augusztus 12-én Tiraszpol adott is egy ultimátumot Chişinăunak a grúziai agressziótól való egyértelmű elhatárolódást követelve, hogy később Chişinău hivatalnokaival való kapcsolat felfüggesztését jelenthesse be.

Ebben a helyzetben az a veszély áll fenn, hogy Oroszország a tiraszpoli kormányal egyetértésben álérveket fog keresni, hogy megkezdhesse a „kellemtelen” forgatókönyv végrehajtását a Moldovai Köztársasággal szemben. Oroszország képes lesz egy sor olyan lépést kivitelezni, amivel destabilizálja a belpolitikai helyzete-

tet Moldovában, különösen a közeledő 2009-es választások tekintetében. Például a gázszállítás felfüggesztése a tél közepén, köszönhetően a „Moldova-Gaz” által a „Gazprom” felé ki nem fizetett transnistriai adósságnak, ami által felerősítheti a szeparatista érzéseket a Moldovai Köztársaság más régióiban is, vagy az oroszbarát pártok anyagi és médiatámogatása stb. Ezek után egy szélsőséges médiakampány után, Oroszország elismerhetné Transnistria függetlenségét (figyelmen kívül hagyva az ukrán tényezőt, vagy akár plusz nyomást is gyakorolhat Ukrajna határain).

Kevésbé valószínű, hogy ezek a különféle forgatókönyvek bekövetkeznek, legalábbis nem ebben a pillanatban. Azonban nyilvánvaló, hogy a Moldovai Köztársaság megbukik az orosz külpolitika azon öt pontjának teljesítésében, melyeket Dmitrij Medvegyev elnök jelentett be, és Oroszország érdekövezetébe tartoznak. Vagy a Grúziában történt események bizonyíthatják, hogy ebben a zónában a keményebb forgatókönyvek megvalósulásának valószínűsége lényegesen megnőtt, míg a Moldovai Köztársaság képessége önmaga megvédésére kiugróan alacsony.

Megállapítások

Figyelembe vesszük, hogy jelenleg nincsenek meg az előfeltételek Moldova keleti régióiban zajló konfliktus gyors és járható megoldásának eléréséhez.

Az arra irányuló kísérleteknek, hogy a Kremllel folytatott közvetlen tárgyalás során találják meg a megoldást, vagy háromoldalú, 2+1-es felállásban (Moszkva–Tiraszpol–Chişinău), kizárva Ukrajnát, az EBESZ-t, az EU-t, és USA-t, súlyos következményei lehetnek a Moldovai Köztársaságra nézve.

A tiraszpoli kormányzat, a Medvegyev–Szmirnov találkozó után is folytatja a durva és agresszív moldovai politikáját, s nem mond le arról, hogy Oroszország elismerje Dnyeszter-melléket független államként. A hivatalos ürügy ehhez az lehet, ha Moldova elutasítja, hogy elfogadja a Kreml végső indítványát a háromoldalú (2+1) tárgyalási folyamatban.

A Moldovai Köztársaság továbbra is védtelen a váratlan külső behatások ellen. A tájékoztatás Moldovában nem kiegyensúlyozott és sokszínű; a lakosságnak nincs módja alternatív választási lehetőségekre a különböző események és folyamatok során, aminek közvetlen nemzetbiztonsági hatása van a Moldovai Köztársaságra.

Az ukrán belpolitikai helyzet növeli a bizonytalanságot a különböző események utóhatásával kapcsolatban a transnistriai eset során. Ugyanakkor Ukrajna kitaróan támogatja az ukrán etnikum konszolidációjának politikáját Transnistriában.

A Moldovai Köztársaság vezetésének óvatosnak és megfontoltnak kellene lennie, hogy elkerülje a helyzet súlyosbodását azáltal, hogy nem kívánatos forgatókönyvekbe bonyolódik. Habár az 5+2-es tárgyalási formának nincsenek optimista perspektívái, ami a transnistriai konfliktus rendezését illeti, ezen a szinten ez a felállás a

Moldovai Köztársaság védelmi mechanizmusát jelenti, a Moldova számára nem kívánatos forgatókönyvek megvalósulása ellen.

Dr. Arcadie Barbaroșie, igazgató, Közpolitikai Intézet

Oazu Nantoi, programigazgató, Közpolitikai Intézet

Dr. Igor Boțan, igazgató, Egyesület a Képviselési Demokráciáért

Dr. Anatol Gremalschi, programigazgató, Közpolitikai Intézet

Vlad Lupan, független szakértő

Dr. Viorel Cibotaru, igazgató, Moldova Tanulmányok Európai Intézete

Eugen Revenco, Moldáv–Litván Alapítvány „Európai Integrációs Tanulmányok Központja”

Dumitru Mînzărari, külpolitikai és biztonságpolitikai kutató IDIS „Viitorul”

Radu Vrabie, témavezető, Külpolitikai Társaság

Fordította Gossler Judit